

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ФУНЕС, ПАМЕТТА МУ

Превод от испански: Десислава Николаева, 2004

chitanka.info

Помня го (въпреки че нямам право да произнасям тази свещена дума — само един човек на земята имаше това право и той е мъртъв) с тъмна китка пасифлора в ръка, гледащ я тъй, както никой друг не може да я гледа, дори и да се взира в нея от предутринния до вечерния здрач цял живот. Помня мрачното му лице с индиански черти, необичайно *далечно* — зад цигарата. Помня (така ми се струва) тънките му ловки пръсти. До тия пръсти помня кратунка за мате с герба на *Banda Oriental*^[1]. Помня жълтата сламена щора на прозореца, изписана със смътен езерен пейзаж. Помня ясно гласа му — бавния и сърдит носов говор на старите жители от предградията без днешната италианска напевност. Виждам съм го не повече от три пъти; последния път — през 1887 година... Много одобрявам идеята всички, които са го познавали, да напишат нещо за него; моят разказ може би ще е най-краткият (и вероятно най-оскъдният) в книгата, която ще издадете, но със сигурност няма да е най-безпристрастният. Аз съм един жалък аржентинец и затова не мога да пея дитирамби — задължителен жанр в Уругвай, когато темата е някой уругваец. *Драскач, фукльо, столично конте*; Фунес не е изричал тези обидни думи, но аз напълно съзнавам, че за него бях възплъщения на тия жалки прозвища. Педро Леандро Ипуче^[2] пише, че Фунес е предтеча на свръхчовеците, „един самороден местен Заратустра“; няма да споря, но не бива да забравяме, че този момък от Фрай Бентос беше в известно отношение безнадеждно ограничен.

Първият ми спомен за Фунес е съвсем ясен. Виждам го в една мартенска или февруарска привечер на 84-та. През тази година баща ми ме беше завел да летувам във Фрай Бентос^[3]. Връщах се от имението Сан Франсиско с братовчед ми Бернардо Аедо. Яздехме коне, пеехме весело, но това не беше единствената причина да се чувствам щастлив. След душния ден небето бе закрито от огромен буреносен облак, тласкан от южния вятър. Дърветата вече се огъваха под напора му, аз се боях (и се надявах), че водната стихия ще ни застигне напред полето. Препускахме, надбягвайки се с бурята. Най-сетне навлязохме в една уличка, оградена от много високи тухлени тротоари. Изведнъж притъмня; чух забързани и сякаш крадливи стъпки; вдигнах очи и видях някакво момче, което тичаше по тесния разбит тротоар като по тясна разбита стена. Помня късите му торбести панталони, платнените му сандали със сламени подметки, помня цигарата и строгото му лице

на фона на безкрайния вече облак. Неочаквано Бернардо му извика: „Колко е часът, Иренео?“ Без да погледне небето, без да се спре, той отговори: „Осем без четири минути, млади Бернардо Хуан Франсиско“. Гласът му беше тънък и подигравателен.

Аз съм толкова разсеян, че току-що предаденият диалог нямаше да привлече вниманието ми, ако братовчед ми не беше го повторил няколко пъти, подтиквайки (струва ми се) от някакъв местен патриотизъм и от желанието да се покаже равнодушен към тройното обръщение.

Той ми каза, че момчето, което срещнахме, е Иренео Фунес, известен с някои странности — например с това, че не дружи с никого и винаги знае колко е часът, като по часовник. Добави, че е син на една тукашна гладачка, Мария Клементина Фунес; едни разправяли, че баща му бил лекар, някой си О’Конър, англичанин, други — че бил укротител на коне или следотърсач от департамента Салто. Живее с майка си близо до чифлика Лаурелес.

През 85-а и 86-а година летувахме в Монтевидео. През 87-а отново посетих Фрай Бентос. Естествено, разпитах за всички познати и накрая за „хронометъра Фунес“. Отговориха ми, че в имението Сан Франсиско един необязден кон го бил хвърлил на земята и той останал парализиран за цял живот. Спомням си, че тази вест остави у мен впечатлението за досадна магия: единствения път, когато го видях, ние се връщахме на коне от Сан Франсиско, а той тичаше по високия тротоар; историята, която разказа братовчед ми Бернардо, много приличаше на сън, изтъкан от късове минало. Казаха ми, че лежал на кушетка загледан в смокинята на двора или в някоя паяжина. Привечер позволявал да го пренесат до прозореца. Бил толкова честолюбив, та дори се преструвал, че е облагодетелстван от сполетялата го беда... На два пъти го видях зад решетката на прозореца, която безжалостно подчертаваше участта му на вечен затворник — първия път неподвижен, със затворени очи; втория — пак неподвижен, но вгълбен в съзерцанието на ухаещ стрък пелин.

По това време донякъде от суетност се бях заел системно да изучавам латински. В куфара си носех „De viris illustribus“^[4] на Ломон, „Thesaurus“^[5] на Кишра, „Записките“ на Юлий Цезар и един от томове на „Naturalis historia“^[6] на Плиний, която надхвърляше (и все още надхвърля) скромните ми способности на латинист. В малкото градче всичко се разчува; в къщата си в покрайнините Иренео скоро

узна за тия необикновени книги. Изпрати ми цветисто и високопарно писмо, в което припомняше нашата за съжаление „ефимерно кратка“ среща „на 7 февруари 84-та“, възхваляваше чичо ми дон Грегорио Аедо, починал същата година, за славните услуги, които „оказа на двете отечества в героичната битка при Итусаингт“, и ме молеше да му заема някоя от книгите заедно с един речник, „за да вникна в оригиналния текст, тъй като, трябва да призная, не владея латински“. Обещаваха да ги върне много бързо и в добро състояние. Почеркът му беше съвършен, съвсем четлив; придържаше се към правописа, препоръчван от Андрес Бейо: *i* вместо *u*, *j* вместо *g*. Естествено, отначало помислих, че това е шега. Братовчедите ми ме увериха, че не е — такъв си бил Иренео. Не знаех на какво да отдам — дали на безочие, на невежество или на глупост — убеждението, че трудният латински не изисква нищо друго освен речник; за да го обезсърча напълно, му изпратих „Gradus ad Parnassum“^[7] на Кишра и труда на Плиний.

На 14 февруари ми телеграфираха от Буенос Айрес да се върна незабавно, защото баща ми не бил „много добре“. Нека Бог ми прости, но гордостта, че съм получил спешна телеграма, желанието да разкажа на цял Фрай Бентос за несъответствието между меката форма на съобщението и императивното наречие, изкушението да драматизирам скръбта си, показвайки мъжествен стоицизъм — всичко това навярно ми попречи да изпитам скръб. Като подреждах куфара си, забелязах, че липсват „Gradus“ и първият том на „Naturalis historia“. „Сатурн“ вдигаше котва на другия ден сутринта; след вечеря се отправих към къщата на Фунес. За моя изненада нощта беше толкова душна, колкото и денят.

В скромната къща ме посрещна майката на Фунес. Тя ми каза, че Иренео е в стаята към задния двор, и ме предупреди да не се учудвам, ако е тъмно, защото Иренео обичал да стои с часове, без да пали свещ. Прекоших двора, покрит с плочи, и чардака и стигнах до задния двор. Там имаше асма; мракът ми се стори пълен. Изведнъж чух високия и насмешлив глас на Иренео. Говореше на латински. Бавно, с наслаждение този глас от тъмнината произнасяше някаква реч или молитва, или заклинание. Латинските срички отекнаха в дворчето от сплъстена земя; в уплахата си ги чувствах неразгадаеми, безкрайни; по-късно, в нескончаемия разговор през тази нощ разбрах, че това е

първият абзац от глава двайсет и четвърта на седма книга на „Naturalis historia“. Темата на тази глава е паметта; последните думи бяха: *ut nihil non iisdem verbis redderetur auditum*^[8].

Без ни най-малка промяна в гласа Иренео ме покани да вляза. Пушеше, изтегнат на кушетката. Струва ми се, че видях лицето му едва на разсъмване; помня само проблясващото огънче на цигарата. В стаята леко миришеше на влага. Седнах; повторих историята за телеграмата и болестта на баща ми.

Сега стигам до най-трудното място в моя разказ. Той (добре е читателят вече да узнае това) няма друг сюжет освен този разговор, състоял се преди половин век. Няма да се опитвам да възпроизведа думите, безвъзвратно изчезнали. Предпочитам да опиша правдиво всичко онова, което ми разказа Иренео. Непряката реч е неизразителна и слаба; знам, че жертвам въздействието на своя разказ; нека читателите ми си представят накъсаните изречения, които ме смаяха в онази нощ.

Най-напред Иренео изброи на латински и на испански случаите на феноменална памет, описани в „Naturalis historia“: персийският цар Кир, който познавал по име всички войници от армията си; Митридат Евпатор, раздавал правосъдие на двайсет и двата езика, на които се говорело в империята му; Симонид, изобретателят на мнемотехниката; Метродор, притежавал дарбата да повтаря дословно онова, което е чул само веднъж. Напълно искрено Фунес се удиви, че подобни случаи могат да будят удивление. Каза ми, че до онзи дъждовен следобед, когато белият кон го хвърлил на земята, той бил като всички хора: сляп, глух, вятърничав, слабопаметен. (Аз се опитах да му намекна за способността му да определя точно времето и да запомня собствени имена, но той не ми обърна внимание.) Деветнайсет години бил живял като в сън: гледал, без да вижда, слушал, без да чува, забравял всичко, почти всичко. Когато паднал, загубил съзнание; като дошъл на себе си, настоящето му се сторило почти непоносимо — толкова богато и ясно било станало, а също и спомените за най-отдавнашни и най-обикновени неща. Скоро след това разбрал, че е парализиран, но въобще не обърнал внимание на този факт. Помислил (почувствал), че неподвижността е нищожна цена. Сега сетивата и паметта му били непогрешими.

С един бърз поглед всички ние забелязваме три чаши, поставени на маса; Фунес виждаше всички ластари, гроздове и зърна на една лозница. Знаеше каква форма са имали облаците на юг в утрото на 30 април 1882 година, и в паметта си можеше да ги сравни с жилките по кожената подвързия на книга, която е видял само веднъж, и с пенестата диря, оставена от едно весло в Рио Негро в навечерието на битката при Кебрачо. Тези спомени не бяха прости; всеки зрителен образ беше съпроводен от мускулни, топлинни и други усещания. Можеше да разкаже точно всичките си сънища, всичките си мимолетни видения. На два-три пъти беше възстановил цял един ден; никога не се беше колебал, но всяко такова възстановяване му бе отнело също по един ден. Каза ми: „Аз имам повече спомени, отколкото са имали всички хора, откакто свят светува“. И още: „Моите сънища са като вашето бодърстване“. И още, вече на разсъмване: „Паметта ми, господине, е като бунище“. Окръжност на черна дъска, правоъгълен триъгълник, ромб — това са форми, които можем да си представим без затруднения; Иренео можеше да си представи буйната грива на жребец, стадо по планинско било, оттенъците на пламъка и неизброимите частици на пепелта, променящото се лице на мъртвец по време на дълго бдение. Колко ли звезди е виждал по небето?

Ето какво ми разказа; нито тогава, нито по-късно съм поставял под съмнение думите му. По онова време нямаше още кинематограф, нито фонографи; но въпреки това ме порази фактът, че никой не се е опитал да направи експеримент с Фунес. Наистина, цял живот отлагаме всичко, което може да бъде отложено; навярно дълбоко в душата си всички знаем, че сме безсмъртни и че рано или късно всеки човек ще може да върши всичко и да знае всичко.

В тъмнината гласът на Фунес продължи да говори.

Разказа ми, че през 1886 година измислил оригинална бройна система и че само за няколко дни надхвърлил дваисет и четири хиляди. Не я записал, тъй като измисленото веднъж вече не можело да се изличи от паметта му. Първият подтик за това било, струва ми се, неудовлетворението му от факта, че за трийсет и тримата^[9] са необходими две цифри или три думи вместо една цифра или една дума. Впоследствие приложил този абсурден принцип и към други числа. Вместо седем хиляди и тринайсет казвал (например) *Максимо Перес*; вместо седем хиляди и четиринайсет — *Железницата*; други

числа обозначил с *Луис Мелиан Лафинур, Олимар, сяра, пики, кит, газ, котел, Наполеон, Агустин де Ведия*. Вместо петстотин казвал *девет*. Всяка дума имала особен знак, нещо като белег; последните били много сложни... Аз се опитах да му обясня, че тази рапсодия от несвързани думи е точно обратното на бройна система. Казах му, че 365 означава три стотици, шест десетици, пет единици; подобен анализ липсва при „числа“ като *Негъра Тимотео* или *побой*. Фунес не ме разбра или не пожела да ме разбере.

През седемнайсети век Лок допуснал (и отхвърлил) възможността да се създаде знак, в който всеки отделен предмет, всеки камък, всяка птица, всеки клон да има собствено име; Фунес също смятал да измисли подобен език, но се отказал, защото му се сторило, че ще се окаже прекалено общ, прекалено двусмислен. В действителност Фунес помнеше не само всеки лист от всяко дърво във всяка гора, но и всеки път, когато го бе виждал или си го бе представял. Решил да сведе всеки свой изживян ден до не повече от седемдесет хиляди спомена, които след това щял да обозначи с цифри. Две съображения го разколебали: съзнанието, че това е едно безкрайно начинание, и съзнанието, че то е безполезно. Дал си сметка, че до смъртния си час още няма да е приключил с подреждането на детските си спомени.

Двата посочени проекта (безкраен речник за естествения ред на числата, безполезен мислен каталог на всички образи, съхранявани в паметта) са абсурдни, но те разкриват някакво смъртно величие. Позволяват ни да прозрем или да си представим умопомрачителния свят на Фунес. Той — нека не забравяме това — беше почти напълно неспособен за общи, платоновски идеи. Не само му беше трудно да разбере, че нарицателното име „куче“ обхваща множество различни индивиди с различна големина и различна форма; дразнеше се, че кучето в три часа и четиринайсет минути (гледано в профил) и кучето в три часа и петнайсет минути (гледано анфас) имат едно и също име. Собственото му лице в огледалото, собствените му ръце го изненадваха всеки път. Суифт разказва, че императорът на Лилипутия виждал как се движи минутната стрелка; Фунес непрекъснато виждаше бавния процес на гниенето, на кариеса, на умората. Забелязваше настъплението на смъртта, на влагата. Беше самотен и трезв наблюдател на един многообразен, ефимерен и непоносимо

конкретен свят. Вавилон, Лондон и Ню Йорк са поразявали с жестокия си блясък човешкото въображение; ала никой в техните многолюдни кули и по техните трескави булеварди не е почувствал гнета и задуха на една толкова неизтощима действителност, като тази, която ден и нощ тегнеше над клетия Иренео в бедняшкото му южноамериканско предградие. Много трудно заспиваше. Да заспиш, значи да забравиш света; легнал по гръб на кушетката, Фунес си представяше в тъмнината всяка пукнатина, всеки корниз по стените на всички къщи наоколо. (Повтарям, че и най-незначителният му спомен беше по-точен и по-ярък от нашето усещане за физическа наслада или физическо страдание.) На изток в един още ненапълно застроен участък имаше нови, непознати къщи. Фунес си ги представяше черни, плътни, изградени от еднороден мрак, обръщаше лице към тях, за да заспи. Обичаше също да си представя, че е на дъното на реката, люлян и обезсилен от течението.

Беше научил с лекота английски, френски, португалски, латински. Подозирам обаче, че не беше твърде способен да мисли. Да мислиш, значи да игнорираш (или да забравяш) отликите, значи да обобщаваш, да се абстрахираш. В претъпкания с предмети свят на Фунес имаше само подробности, и то възприемани съвсем непосредствено.

Плахата утринна светлина влезе в стаята през дворчето без настилка.

Едва тогава видях лицето, чийто глас цяла нощ бе говорил. Иренео беше на деветнайсет години; беше роден през 1868; стори ми се внушителен като бронзова статуя, по-древен от Египет, от пророчествата и пирамидите. Помислих си, че всяка моя дума (всеки мой жест) ще остане завинаги в неумолимата му памет; скова ме страх, че трупам излишни движения.

Иренео Фунес умря през 1889 година от възпаление на белите дробове.

1942 г.

[1] „Източният бряг“ на Рио де ла Плата — старинно име на Уругвай, използвано от кореняците дълго след обявяването на официалното име на страната — бел.прев. ↑

[2] Приятел и съратник на Борхес от младежките му години — бел.прев. ↑

[3] Малък град край река Уругвай, където Борхес действително често е гостувал на братовчедите си Аедо — бел.прев. ↑

[4] „За знаменитите мъже“ (лат.) — бел.прев. ↑

[5] „Съкровищница“ (лат.) — бел.прев. ↑

[6] „Естествена история“ (лат.) — бел.прев. ↑

[7] „Стъпала към Парнас“ (лат.) — бел.прев. ↑

[8] Така че нищо не може да бъде предадено на слуха с едни и същи думи (лат.) — бел.прев. ↑

[9] Група патриоти, които прекосяват цялата страна от Буенос Айрес до Монтевидео, за да освободят Уругвай от испанците — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.